

Staša Babić

Jezik arheologije II*(ili: Kako sam preživela promenu paradigme)**

Apstrakt: Članak predstavlja auto-refleksivni kritički osvrt na autore ranije tekstove na temu arheološke teorije. Nesavršenosti ranih tekstova posmatraju se u vezi sa preovlađujućim stavom lokalne disciplinarnе zajednice u vreme objavljivanja. Arheologija u Srbiji nije uključena u ključne teorijske diskusije, te su pojedinačni naporі da se ovo stanje promeni bili usmereni na predstavljanje suštine tekućih razmatranja. Kako su dve vodeće paradigme discipline – procesna i postprocesna, formulisane u svom originalnom okruženju tokom perioda od skoro tri decenije, bile predstavljene istovremeno, došlo je do njihovog "prelivanja".

Ključne reči: promena paradigme, teorija u arheologiji, kulturno-istorijski, procesni i postprocesni pristup, pozicija istraživača

Tekst koji sledi počiva na dubokom uverenju da samo disciplina koja konstantno preispituje svoja oruđa može biti produktivna i ispunjavati svoju svrhu. Ovo preispitivanje nužno počinje sa pojedinačnim istraživačem, bilo kao razmatranje odgovarajućeg metodološkog postupka pri određenom istraživačkom zadatku, kao pokušaj da se prevaziđu ograničenja koja nameću oprobani i ustaljeni putevi, ili kao suočavanje sa sopstvenim rezultatima. Na drugoj strani, čitava istraživačka zajednica, unutar discipline ili u širem polju srodnih napora, povremeno prolazi periode burnih i korenitih promena u stavovima o tome šta su relevantna istraživačka pitanja; kojim se postupcima služimo da bismo na njih odgovorili, koja znanja akumulirana prethodnim istraživanjima podležu preispitivanju i mogućem odbacivanju, a koja čine pouzdan osnov na kojem se dalje nadograđuje korpus disciplinarnog znanja. Od vremena prvog objavljivanja uticajnog dela *Struktura naučnih revolucija* Tomasa Kuna (Kun 1974), za ovo uzavrelo stanje često se u literaturi koristi izraz *promena paradigme*.

Disciplina koja je moje osnovno akademsko utemeljenje – arheologija, od sredine dvadesetog veka prošla je kroz dva perioda eksplicitnih debata o prirodi

* Tekst je nastao u okviru rada na projektu *Interkulturalna komunikacija u paleo-balkanskim društvima*, finansiranom od strane Ministarstva za nauku i tehnologiju Republike Srbije, pod brojem 147040.

svojih zadataka i načinima njihovog ispunjavanja (Binford 1983; Clarke 1968; Hodder 1986, 1999; Hodder, ed. 1982; Džonson 2008; Olsen 2002; Snodgrass 2002; Shanks, Tilley 1987)¹. Učesnici u ovim previranjima i kasniji posmatrači nisu jednoglasni u tome da li suština ovih događaja u potpunosti odgovara Kuhnovom modelu naučne revolucije i mogu li se posledice opisati kao *promene paradigme* (up. Olsen 2002: 70, 71; Snodgrass 2002), ali je teško osporiti da su se pitanja koja su pokrenuta ticala same suštine arheologije kao akademske discipline i da su promene u načinima istraživanja u oba slučaja bile dalekosežne. Zahtevi koje su pred arheologe postavili zagovornici *nove ili procesne arheologije* od sredine šezdesetih svakako su u disciplinu uveli rigoroznost po ugledu na prirodne nauke i na taj način lišili je nevinosti, kako je to izrazio Dejvid Klark (Clarke 1973). Međutim, duboka vera procesnih arheologa u mogućnost formulisanja *zakona arheologije* na osnovama logičkog pozitivizma dve decenije kasnije poljuljana je, kako problemima i ograničenjima koja su se pokazala unutar same discipline, tako i pomalo zakasnelim odjecima događaja u okviru šireg polja humanističkih disciplina. Tako su neki arheolozi počeli da se živo zanimaju za teme društvene uloge istraživača, (njegove/njene objektivnosti/subjektivnosti), odnosa pojedinaca i zajednice, u sadašnjosti kao i u prošlosti, koje su već temeljno razmatrane u drugim poljima. Ovo "otkriće teorijske ponude u filozofiji i društvenim naukama bilo je kao ulazak u intelektualnu prodavnicu slatkiša" (Olsen 2002: 69) – ponekad dragocen dodatak ishrani, ali i izvor neodmerenog užitka sa lošim posledicama.

Dakako, kao što je slučaj sa svakom periodizacijom prošlih pojava (up. npr. Golden, Toohey, eds. 1997), u literaturi danas široko rasprostranjena sekvencna faza razvoja arheološke teorije: kulturnoistorijska, procesna, postprocesna, samo je pogodna generalizacija, koja ne uzima u obzir mnoga odstupanja i varijacije. Pregledi situacije u okviru različitih profesionalnih zajednica (Biehl, Gramsch, Marciniak, eds. 2002; Hodder, ed. 1991; Preucel, Hodder, eds. 1996) ukazuju da ovaj uredni sled relativno tačno opisuje stanje u anglo-američkoj i skandinavskoj arheologiji, dok iskustva profesionalnih arheologa širom sveta mogu biti značajno drugačija. Štaviše, ista oznaka – recimo: *marksistička arheologija*, u različitim sredinama i periodima može podrazumevati veoma različite teorijske i metodološke ishode (McGuire 1992). Brzina kojom se promene u jednom segmentu disciplinarne zajednice prihvataju u drugim sredinama zavisi, svakako, od njihove utemeljenosti i interpretativnog potencijala, ali i od činilaca izvan akademskih okvira (Radhakrishnan 2003). U slučaju arheologije – discipline zadužene da pruži znanja o prošlosti zajednice, nimalo ne iznenađuje da aktuelni kulturni, socijalni, politički faktori uti-

¹ Naveden je svakako veoma nepotpun i ličnim afinitetom vođen pregled tekstova koji govore o teorijskim menama u arheologiji tokom proteklih šest decenija. Iscrpna bibliografija ispunila bi obim daleko veći od ovog članka.

ču na određivanje istraživačkih prioriteta, ali i na uverenja o tome koji su načini istraživanja primereni ostvarivanju tih prioriteta ciljeva. Bliska veza između načina na koji se pristupa istraživanju prošlosti i konteksta tog istraživanja, koju je Kristofer Tili opisao radikalnim iskazom da je arheologija sociopolitička delatnost u sadašnjosti (Tilley 1989), opisana je nizom različitih primera (između ostalog: Babić 2002, 2008; Hamilakis 2007; Morley 2009; Morris 1994; Thomas 2004).

Najzad, pojedinačni istraživački putevi na različite načine odnose se prema događajima u lokalnoj i globalnoj arheološkoj zajednici. Namera mi je da na sopstvenom primeru razmotrim jedan takav individualni istraživački put, kako zbog njegovih specifičnosti, tako i zbog opštih zapažanja koja iz toga mogu prosteći. Moj život istraživača odvija se u akademskom kontekstu i u neposrednoj je sprezi sa podučavanjem. Ova me okolnost obavezuje da neprekidno odabiram i kroz nastavu artikulišem ona znanja iz moje uže oblasti koja smatram potrebnim i dovoljnim za različite stepene obuke mladih arheologa. Oblast o kojoj je reč – klasična arheologija Grčke, jedan je od stožera discipline i, mada sa zadržkom u odnosu na druge njene segmente (Morris 1994, 2000; Snodgrass 1985, 1987, 2002), poslednjih decenija aktivno preispituje svoje postulate, impresivno i obavezujuće breme sopstvene istorije i ulogu u savremenom svetu (Babić 2008; Hamilakis 2007; Humphreys 2002; Nortwick 1997, 1997b; Settis 2006; Shanks 1996).

S druge strane, pripadam relativno maloj regionalnoj disciplinarnoj zajednici, koja je decenijama malo ili nimalo zainteresovana za teorijske pretpostavke arheologije (Babić 2002, 2006). U mom maternjem jeziku, na kojem saobraćam sa studentima sa kojima radim i delom objavljujem, stručni termini se češće prevode nego što nastaju, i u arheologiji, kao i u drugim oblastima istraživanja, ovaj proces rađa mnoge suštinske probleme (Spasić 2005). Osnovni zadatak jezika struke je da što tačnije iskaže specijalizovano znanje. Reči i izrazi kojima označavamo koncepte koje istražujemo i saopštavamo rezultate svojih istraživanja odraz su našeg teorijskog polazišta i postupka kojim smo do tih rezultata došli. Uvođenje novih reči u jezik disciplinarnе zajednice je odgovoran i težak zadatak. Zato danas osećam potrebu da ispravim greške, jezičke i druge, koje sam načinila na svom istraživačkom putu.

Pre više od petnaest godina objavila sam dva teksta (Babić 1992, 1993), čija je prevashodna namera bila da govore o jeziku arheologije, kako u uskom, tako i širem značenju – o načinima na koje arheolozi artikulišu svoje istraživačke ciljeve i postupke. U to vreme borila sam se sa opsežnim istraživačkim zadatkom – pitanjem odnosa između arhajske Grčke i njenog varvarskog zaleđa, i tražila sam adekvatan način da mu pristupim. Radila sam sa arheološkim materijalom koji je prikupljen na terenskim istraživanjima kojima nisam prisustvovala, u dugom periodu od kraja XIX do šezdesetih godina XX veka. Raspolagala sam velikom količinom publikacija koje su na tradicionalan na-

čin obrađivale ovu građu i nudile interpretacije u kulturnoistorijskom ključu, govoreći o *hronološko-tipološkim odrednicama, analogijama, centrima proizvodnje, putevima uticaja*. Ubrzo sam, međutim, naišla na tekstove koji su govorili o veoma sličnom arheološkom fenomenu u drugim krajevima kontinentalne Evrope, služeći se sasvim drugačijim jezikom, rečima kao što su *modeli, ritualna razmena, socijalna evolucija, centar i periferija*. Iza njih stajali su drugačiji postupci, istraživačke strategije, uverenja o tome šta su zadaci i dometi arheološkog istraživanja. Nasuprot *fiksiranju* u vremenskim i geografskim koordinatama, literatura na drugim jezicima, pre svega na engleskom, govorila je o *procesima* koji su doveli do formiranja arheološkog nalaza. Obilna komparativna građa iz vremenski i prostorno udaljenih kultura, na kojima su počivale ove interpretacije, davala je *modelima* verodostojnost, a meni sigurnost da moje istraživanje kreće u pouzdanom smeru. Punim plućima udahнула sam procesni pristup i bila sam zadovoljna rezultatom (Babić 2003).

Međutim, devedesete su uveliko počele i moj "kopernikanski obrt" bio je tek daleki odjek događaja koji su se odvijali već skoro tri decenije. Procesna kritika ograničenja kulturnoistorijske škole, koja su meni zadavala glavobolju, i istraživački postupci namenjeni njihovom prevazilaženju, koje sam sa radošću prigrlila, u anglo-američkoj literaturi više nisu predstavljali novinu, već su i sami postali predmet preispitivanja. U literaturi koju sam čitala, ovaj novi talas već je imao sasvim jasne obrise, pa čak i ime: *post-processual archaeology* (Hodder 1986: 147). Baš kao što je šezdesetih godina plima obnove arheoloških alata rušila sve pred sobom, sa velikim žarom ističući suštinske nedostatke starijih pogleda na arheološko istraživanje i pouzdanost svojih metoda, sada su se ključna uporišta procesne arheologije našla na udaru jednako korenitog osporavanja. U toku je bila još jedna "rekonstrukcija arheologije" (Shanks, Tilley 1987). Rešavajući svoj istraživački problem i bruseći svoje procesne alate, čitala sam i tekstove autora koji su predano radili na ovom projektu. Tako sam napisala:

Kristofer Tili jedan je od najborbenijih predstavnika post-processualne arheologije (post-processual archaeology, Hodder 1986: 147-170), koja pokušava da prebrodi jaz nastao između "novih" i "starih" arheologa, koristeći pozitivna iskustva oba pravca, ali i da u disciplinu uvede nove elemente i uticaje: od marksističke antropologije Morisa Godelijeja, preko strukturalizma, do feminizma, rasnih i drugih političkih pitanja modernog sveta (Babić 1993: 145).

Koliko znam, ovaj odeljak jedan je od prvih tekstova na srpskom jeziku koji pominje pojavu novog teorijskog pristupa, sa rogobatnim prevodom njegovog naziva. U godinama koje su sledile, u domaćoj literaturi i usmenom saobraćaju, za ovu novu paradigmu usvojen je naziv *postprocesna arheologija*. Međutim, odsustvo jezičke elegancije svakako nije najveći nedostatak nave-

denog odeljka. U susretu sa arheološkim tekstovima sasvim drugačije vrste od one na koju me je pripremalo moje prethodno čitalačko iskustvo, prepoznala sam previranja, ali nisam raspolagala dovoljno pouzdanim referentnim sistemom u kojem bih tačno odredila odnose među pojavama. Namera arheologa kao što je Kristofer Tili svakako nije bila da "prebrode jaz" između kulturnoistorijske i procesne arheologije,² već da čitavu disciplinu ustroje na premisama sasvim drugačijim od predstavnika oba prethodna pravca. Na ovom poslu svakako su se napajali "novim elementima i uticajima", među kojima su "politička pitanja modernog sveta" nesumnjivo imala veliku težinu. Međutim, Godelijeov marksizam nije prednjačio na listi inspiracija, a eksperimenti sa strukturalizmom u početnoj fazi preispitivanja brzo su napušteni (Palavestra 2009) i ovaj antropološki pravac *ne* čini okosnicu postprocesne arheologije. Naprotiv, upravo oni događaji koji su u antropološkoj teoriji usledili kao reakcija na strukturalizam u mnogo većoj meri našli su svoj odraz u arheologiji od početka osamdesetih godina XX veka. Najzad, uz mnoge i značajne razlike, procesnu arheologiju i strukturalističku antropologiju odlikuju težnja ka otkrivanju opštih zakonitosti ljudske kulture i uverenje da je zadatak ovih disciplina da razviju pouzdane i sveobuhvatne postupke za njihovu analizu. Na drugoj strani, postprocesna arheologija teži partikularizaciji ljudskih iskustava u prošlosti, tragajući za "aktivnim subjektom" i prepoznajući ga kako u predmetu svoga istraživanja, tako i u samom istraživaču.

Međutim, pišući o postprocesnoj arheologiji početkom devedesetih, nisam sasvim tačno uviđala njena važna ishodišta i načela. Dužna sam, dakle, da razmislim odakle je poteklo moje pogrešno razumevanje pojava o kojima sam sa velikim žarom mislila i pisala. Nedovoljno znanje svakako je potreban, ali ne i dovoljan odgovor. U neznanju sam mogla načiniti različite omaške i izneti mnoge netačne sudove. Čini mi se zanimljivim da danas razmislim o tome zašto je nastala baš ova vrsta pogrešnog zaključivanja, posebno ako se uzme u obzir kontekst iz kojeg je preuzet navedeni odeljak.

Kroz čitava dva teksta koja su me navela na razmišljanje (Babić 1992, 1993) danas vidim veoma doslednu nedoslednost koju sam sklona da nazovem "*prelivanjem paradigmi*". Tako sam sa punom sigurnošću iznela uverenje da: "... *arheologija u svojoj suštini ostaje društvena nauka, u smislu da je njen osnovni cilj da objasni šta se događalo sa pojedinim grupama ljudskih bića u prošlosti i da ponudi opšte zaključke o promenama u kulturi*" (Babić 1993: 144). Naoružana Binfordom (Binford 1983) i Klarkom (Clarke 1968), kao najomiljenijim štitom u to vreme, delila sam procesni stav da je ultimativni cilj arheološkog istraživanja formulisanje *zakona arheologije* i da "*samo sistematska primena koherentnog komparativnog korpusa antropološke građe na arheološki materijal*

² Isto uverenje dosledno sam zastupala i u drugom tekstu (Babić 1992: 117): "... perspektiva arheologije (je) u mirenju Velike tradicije i novog, sada već posustalog talasa."

može dovesti do opštih zaključaka, odnosno, može međusobno povezati određene elemente ili aspekte materijalne kulture i određene oblike ljudskog ponašanja u formi generalizacije" (Babić 1993: 145). Arheološka praksa u okviru koje sam obučavana, gde su okosnicu činile deskripcija i veština prepoznavanja analogija iz kojih proističu stilsko-hronološka određenja, nije mi nudila sistematsku primenu koherentnog komparativnog korpusa antropološke građe, niti je težila transparentnim generalizacijama, koje bi na jasan i eksplicitan način povezale arheološko znanje o prošlosti sa drugim disciplinarnim znanjima. Rigoroznost procesnih postupaka, na drugoj strani, otvarala je preda mnom mogućnost da o svom odabranom predmetu istraživanja razmišljam i govorim jezikom opštih zaključaka, onim kojim govore i drugi istraživači ljudskog društva. Radoznalost koja me je deceniju ranije dovela na studije arheologije ovim je dobila okvir i pravac za kojima sam tragala.

Ista ta naučna rigoroznost procesnog pristupa, koja mi je ulivala sigurnost, nalagala je da svim raspoloživim argumentima zagovaram nužnost "povezivanja sa antropologijom" (Babić 1993), pa sam tako napisala : "Izbegavajući komparacije, istraživači ne samo da gube mogućnost celovitog zaključivanja, već upadaju u zamku predrasuda koju im nameće njihovo savremeno okruženje (Shanks, Tilley 1987): kulturu koja je predmet njihovog istraživanja postmatraju i poredе isključivo sa jedinom drugom koju poznaju – onom u kojoj sami žive" (Babić 1993:144). U žaru dokaznog postupka, vatreno se zalažući za Binfordovo stanovište da "arheologija jeste antropologija ili nije ništa" (Binford 1962), posegla sam upravo za argumentom onih autora koji su rušili veru procesnih arheologa u objektivnost i sveobuhvatnost njihovog zaključivanja. Bujica mojeg entuzijazma pokuljala je i prelila se. U kovitlacu koji je nastao, zaključila sam: "... arheologija kao aktivan odnos prošlosti i sadašnjosti, smeštena u svoj istorijski kontekst – savremeno društvo, mora se odrediti težnje za konačnim odgovorima i prihvatiti da je svaka interpretacija prošlosti uslovljena sociokulturnim kontekstom u kojem nastaje" (Babić 1992: 117). Pažljiv čitalac s pravom me može zapitati važi li ovaj sud i za opšte zaključke o promenama u kulturi iskazane u formi generalizacije. Danas držim da je odgovor na ovo pitanje potvrđan, ali ranih devedesetih, sudeći po objavljenim tekstovima, nisam uviđala nedoslednost svoje argumentacije.

Kasnije čitalačko iskustvo naučilo me je da su procesna i potom postprocesna paradigma u svojim početnim fazama nastale u velikoj meri kao reakcija na prethodne pristupe. Predstavnicima obe – Binfordu i Klarku u slučaju procesne, Šenksu i Tiliju u njihovoj postprocesnoj rekonstrukciji, bilo je neophodno da svoja revolucionarna stanovišta radikalno suprotstave preovlađujućim normama. Međutim, u nekim, ne malobrojnim, arheološkim zajednicama norme procesne arheologije nikada nisu preovladale i stekle status normalne nauke, da se poslužim Kunovim izrazom. Do početka devedesetih godina XX veka u arheološkoj zajednici kojoj pripadam, eksplicitna primena Binfordovih

teorijskih načela bila je ograničena na veoma mali broj objavljenih radova i još manji broj istraživača (Babić 2002, 2006). *Habitus* srpskih arheologa (*sensu* Bourdieu 1988) bio je punom težinom naslonjen na kulturnoistorijske tradicije i, osim u retkim slučajevima koherentne primene, prihvatanje procesnih načela ogledalo se u sporadičnim metodskim inovacijama, pre svega u terenskom radu. Na drugoj strani, zanimanje za teorijske osnove arheološkog istraživanja je gotovo isključivo podrazumevalo ovladavanje antropološkim konceptima koje je sa sobom nosila procesna struja – neoevolucionizmom pre svega, što nije otvaralo toliko željeni kanal komunikacije sa ključnim događanjima u samoj antropologiji. Krug mojih sagovornika bio je veoma uzak, kako zbog ovih okolnosti u samoj disciplinarnoj zajednici, tako i zbog šireg političkog konteksta življenja u Srbiji tokom devedesetih, koje ni na koji način nisu pogodovale živoj razmeni ideja sa arheolozima izvan granica zemlje. Tako su načela procesne arheologije, kojima sam ovladala u izvesnoj meri, u mom istraživačkom arsenalu poistovećena sa *teorijskim načelima arheologije uopšte*. Jedini put koji sam sagledavala bio je *mirenje* kulturnoistorijske tradicije, koja je još uvek snažno bojila moje shvatanje arheologije, i procesnog ekspliciranja hipoteza i postupaka, koje je daleko više zadovoljavalo moju potrebu za konzistentnim teorijsko-metodološkim okvirom. Kritike koje su upućivane procesnom pristupu razumela sam upravo kao nastojanja da se unapredi i razvija *teorija arheologije* – jedna i jedina. Tako sam, ostajući dosledno nedosledna, među uticajima koji su napajali postprocesne autore prepoznavala marksizam i strukturalizam – pristupe koji streme celovitim i sveobuhvatnim objašnjenjima. Na drugoj strani, moj "istorijski kontekst" činio me je osetljivom na društvenu važnost akademski verifikovanih rekonstrukcija prošlosti i smatrala sam neophodnim da naglasim da ovaj problem postaje legitimna tema arheološke literature. Kao posledica, nastalo je moje pogrešno razumevanje i tumačenje odnosa dveju paradigmi, od kojih zagovornici jedne svoje mesto pod suncem osvajaju temeljnim dovođenjem u pitanje osnovnih postulata druge.

Period koji me deli od nastanka mojih "ranih radova" ispunjen je nastojanjima da razumem kako funkcioniše *arheologija kao aktivan odnos prošlosti i sadašnjosti*. Moja sadašnja istraživačka pozicija, dakle, daleko je bliža Šenkusu i Tiliju nego Binfordu, ali je na putu koji sam prešla savladavanje procesnog pristupa bilo veoma važna i plodonosna stanica. Procesna i postprocesna arheologija pomirile su se u mom razumevanju discipline, ali tek kada sam naučila da ih pouzdano razlikujem. U vreme kada su nastali moji prvi tekstovi koji su proklamovali ovo načelo, međutim, bila sam na početku dugog puta. Tada sam smatrala, kao što i danas smatram, da živa komunikacija unutar discipline obogaćuje ovakva putovanja. Kritičko sagledavanje sopstvenih rezultata, kako na nivou čitave discipline, tako i na nivou pojedinačnog istraživača, neophodan je deo te komunikacije. Ovaj tekst moj je doprinos takvom projektu.

Literatura:

- Babić, S. 1992. Jezik arheologije (The Language of Archaeology), *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 8: 114-118.
- 1993. Arheologija i antropologija (Archaeology and Anthropology), *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 9 :143-147.
- 2002. Still innocent after all these years? Sketches for a social history of archaeology in Serbia, *Archäologien Europas: Geschichte, Methoden und Theorien/Archaeologies of Europe: History, Methods and Theories, Tübinger Archäologische Taschenbücher* 3 :309-322.
- 2004. *Poglavlarstvo i polis: Starije gvozdeno doba Centralnog Balkana i grčki svet*, Beograd: Balkanološki institut SANU.
- 2006. Archaeology in Serbia – A Way Forward? *Homage to Milutin Garašanin* (2006), N. Tasić, C. Grozdanov (eds.), Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts, 655-659.
- 2008. *Grci i drugi – Antička percepcija i percepcija antike*, Beograd: Klio
- Biehl, P, A. Gramsch & A. Marciniak (eds). 2002. *Archäologien Europas: Geschichte, Methoden und Theorien/Archaeologies of Europe: History, Methods and Theories, Tübinger Archäologische Taschenbücher* 3.
- Binford, L. R. 1962. Archaeology as Anthropology, *American Antiquity* 28: 217-225.
- 1983. *In Pursuit of the Past. Decoding the Archaeological Record*, London, New York: Thames & Hudson.
- Bourdieu, P. 1988. *Homo Academicus*, Cambridge: Polity Press.
- Clarke, D. L. 1968. *Analytical Archaeology*, London: Methuen.
- 1973. Archaeology: the loss of innocence, *Antiquity* vol. 47: 6-15.
- Džonson, M. 2008. *Uvod u arheološku teoriju*, Beograd: Klio.
- Golden M. & P. Toohey (eds). 1997. *Inventing Ancient Culture – Historicism, periodization, and the ancient world*, London, New York: Routledge.
- Hamilakis, Y. 2007. *The Nation and its Ruins. Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece*, Oxford: Oxford University Press.
- Hodder, I. 1986. *Reading the past. Current approaches to interpretation in archaeology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- 1999. *The Archaeological Process. An Introduction*, Oxford: Blackwell.
- Hodder, I. (ed.) 1991. *Archaeological theory in Europe – the last three decades*, London, New York: Routledge.
- Humphreys, S.C. 2002. Classics and Colonialism: Towards an Erotics of the Discipline, *Disciplining Classics*, G. W. Most (ed.), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 207-251.
- Kun, T. 1974. *Struktura naučnih revolucija*, Beograd: Nolit.
- McGuire, R. 1992. *A Marxist Archaeology*, Orlando: Academic Press.
- Morley, N. 2009. *Antiquity and Modernity*, Oxford: Wiley-Blacwell.
- Morris, I. 1994. Archaeologies of Greece, *Classical Greece – Ancient Histories and Modern Archaeologies*, I. Morris (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 8-47.
- 2000. *Archaeology as Cultural History*, Oxford: Blackwell.
- Morris, I. (ed.) 1994. *Classical Greece – Ancient Histories and Modern Archaeologies*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Nortwick, T. van. 1997. Who do I think I am? *Compromising Traditions – The Personal Voice in Classical Scholarship*, J. P. Hallet & T. van Nortwick (eds), London, New York: Routledge, 16 – 24.
- 1997b. Conclusion. What is classical scholarship for, *Compromising Traditions – The Personal Voice in Classical Scholarship*, J. P. Hallet & T. van Nortwick (eds), London, New York: Routledge, 182 – 190.
- Olsen, B. 2002. *Od predmeta do teksta. Teorijske perspektive arheoloških istraživanja*, Beograd: Geopoetika.
- Palavestra, A. 2009. Structuralism en archeologie, *Etnoantropološki problemi* God. 4. Sv. 3. (in print).
- Preucel, R. & I. Hodder (eds) 1996. *Contemporary Archaeology in Theory*, Oxford: Blackwell.
- Radhakrishnan, R. 2003. *Theory in an Uneven World*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Settis, S. 2006. *The Future of the Classical*, Cambridge: Polity Press.
- Shanks, M. 1996. *Classical Archaeology of Greece – Experiences of the Discipline*, London, New York: Routledge.
- Shanks, M. & C. Tilley. 1987. *Re-constructing Archaeology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Snodgrass, A. M. 2002. A Paradigm Shift in Classical Archaeology? *Cambridge Archaeological Journal* 12: 179-193.
- Spasić, I. 2005. Prevoditi i pisati sociologiju, *Mostovi 131-132*: 168-178.
- Thomas, J. 2004. *Archaeology and Modernity*, London, New York: Routledge.
- Tilley, C. 1989. Archaeology as socio-political action in the present, *Critical traditions in contemporary archaeology*, V. Pinsky, A. Wylie (eds), Cambridge: Cambridge University Press, 104-116.

Staša Babić

The Language of Archaeology II
(or: How I survived the paradigm shift)

The paper is an auto-reflexive critical reconsideration of the author's own previous writings on theory in archaeology. The imperfections of the early papers are scrutinized in connection to the prevailing attitude in the local disciplinary community at the time. Archaeology in Serbia has been withdrawn from the main theoretical discussions, and the individual attempts were aimed at compensating for this setback, introducing the essence of the current debates. Since the two major paradigms of the discipline – processual and post-processual, formulated in their original setting within the timespan of almost three decades, were presented simultaneously, they were merged in an inconsistent manner.

Key words: paradigm shift, theory in archaeology, culture-historical, processual and post-processual approaches, the position of the researcher.

Staša Babić

Langue de l'archéologie II
(ou: comment j'ai survécu au changement de paradigme)

L'article représente une rétrospective critique auto-réflexive des textes antérieurs de l'auteur ayant pour thème les théories archéologiques. Les imperfections des premiers textes sont considérées en rapport avec l'attitude dominante de la communauté disciplinaire locale à l'époque de la publication. L'archéologie en Serbie n'est pas impliquée dans les discussions théoriques fondamentales, ce pourquoi les efforts individuels de changer cet état de choses ne visaient qu'à présenter l'essentiel des études en cours. Etant donné que les deux principaux paradigmes de la discipline – processualiste et postprocessualiste, – formulés dans leur entourage originel au cours d'une période de presque trois décennies, ont été présentés simultanément, l'on a assisté à leur "chevauchement".

Mots-clés: changement de paradigme, théorie en archéologie, historico-culturel, approche processualiste et postprocessualiste, position du chercheur.